Vahvasti pohjoisin UTSJOKI • OHCEJOHKA Nannosit davimus

UTSJOEN KUNNAN
EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN SUUNNITELMA
2026-2029

Sivistyslautakunta 27.10.2026

Sisällys

1. JOHDANTO JA LAINSÄÄDÄNTÖTAUSTA 3
1.1 Ehkäisevän päihdetyön merkitys Utsjoen kunnassa 3
1.2 Lainsäädännölliset velvoitteet ja puitteet 3
1.3 Sote-uudistuksen mukainen työnjako kunnan ja hyvinvointialueen Lapha välillä 4
2. UTSJOEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN ERITYISPIIRTEET JA KULTTUURISENSITIIVISYYS 4
2.1 Saamelaiskulttuuri, pohjoissaamen kieli ja ylisukupolvisuus 4
2.2 Pienen yhteisön sosiaalinen dynamiikka ja stigman vähentäminen 4
2.3 Alueellinen yhdenvertaisuus ja kylärakenne (Kirkonkylä, Karigasniemi, Nuorgam) 5
2.4 Rajakuntakonteksti ja Norjan rajayhteistyö 5
3. EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN ORGANISOINTI, KOORDINAATIO JA VERKOSTOT 5
3.1 Ehkäisevän päihdetyön johtaminen Utsjoella: Työryhmä ja yhdyshenkilö 5
3.2 Monialainen verkosto- ja järjestöyhteistyö 6
3.2.1 Saamelaisjärjestöt ja paikalliset yhdistykset 6
3.2.2 Saamelaiskäräjät 6
3.2.3 Utsjoen seurakunta ja diakoniatyö 6
3.2.4 Poliisi ja moniammatillinen Ankkuri-toiminta 6
4. EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ ELÄMÄNKAAREN ERI VAIHEISSA 7
4.1 Lapset, nuoret ja perheet (varhaiskasvatus, koulu ja nuorisotyö) 7
4.2 Työikäiset ja kuntalaiset (henkilöstön päihdeohjelma, Pakka-toiminta ja vapaa-aikapalvelut) 7
4.3 Ikääntyneet (lääke- ja alkoholihaitat, kotihoito ja senioritoiminta) 8
5. EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KONKREETTISET TOIMENPITEET 8
6. LÄHDE- JA SÄÄDÖSLUETTELO 11

1. JOHDANTO JA LAINSÄÄDÄNTÖTAUSTA

1.1 Ehkäisevän päihdetyön merkitys Utsjoen kunnassa

Ehkäisevä päihdetyö muodostaa perustan Utsjoen kunnan elinvoimaisuudelle, turvallisuudelle ja sosiaaliselle kestävyydelle. Ennaltaehkäisevällä toiminnalla luodaan turvallista kasvuympäristöä lapsille ja nuorille, tuetaan työ- ja toimintakykyä sekä lievitetään ikääntyneiden yksinäisyyttä ja turvattomuutta.

Pienessä rajayhteisössä päihde- ja riippuvuushaitat vaikuttavat laaja-alaisesti koko lähiympäristöön ja kunnan arkeen. Sen vuoksi Utsjoen ehkäisevä päihdetyö nojaa tiiviiseen verkostomaiseen kumppanuuteen kunnan eri toimialojen, Lapin hyvinvointialueen, Utsjoen seurakunnan sekä paikallisten järjestöjen välillä.

Tämä suunnitelma määrittelee raamit Utsjoen kunnan ehkäisevälle päihdetyölle, ja se toimii kunnan päätöksenteon sekä käytännön HYTE-työn ohjaavana asiakirjana.

1.2 Lainsäädännölliset velvoitteet ja puitteet

Ehkäisevän päihdetyön toteuttaminen nojaa vahvaan lainsäädännölliseen velvoitteeseen:

- **Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015):**
  Lain 3 §:n mukaan ehkäisevällä päihdetyöllä tarkoitetaan toimintaa, jonka tavoitteena on alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden samoin kuin rahapelien käytön ja haittojen vähentäminen sekä ehkäisy. Lain 5 § velvoittaa kunnan järjestämään ehkäisevää päihdetyötä alueellaan. Tämän edellytyksenä kunnan on 6 §:n mukaisesti nimettävä ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava yhdyshenkilö, muodostettava monialainen toimielin sekä huolehdittava siitä, että päihdeoloja seurataan ja niistä tiedotetaan säännöllisesti.
- **Terveydenhuoltolaki (1326/2010, 12 §) ja Sosiaalihuoltolaki (1301/2014):**
  Asettavat raamit väestön terveyden, toimintakyvyn ja sosiaalisen turvallisuuden edistämiselle.
- **Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021, 6 §):**
  Säätää kunnan ja hyvinvointialueen lakisääteisestä yhteistyövelvoitteesta terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä (HYTE).
- **Suomen perustuslaki (731/1999, 17 §) ja Saamen kielilaki (1086/2003):**
  Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, mikä velvoittaa tarjoamaan ehkäisevän työn palvelut, viestinnän ja materiaalit pohjoissaamen kielellä.

1.3 Sote-uudistuksen mukainen työnjako kunnan ja hyvinvointialueen Lapha välillä

- **Utsjoen kunnan rooli:** Kunta vastaa kokonaisvaltaisesta terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä (HYTE), sivistys-, nuoriso-, liikunta- ja kulttuuritoimesta, varhaiskasvatuksesta sekä elinympäristön turvallisuudesta. Kunnan lakisääteisenä tehtävänä on ehkäisevän päihdetyön yleinen koordinaatio, ehkäisevä Pakka-toiminta (paikallinen alkoholi-, nikotiini- ja rahapelihaittojen hallinta), viestintä, henkilöstön koulutus sekä päihteettömien ja vahvistavien vapaa-ajanympäristöjen luominen kuntalaisille.
- **Lapin hyvinvointialueen (Lapha) rooli:** Lapha vastaa sosiaali- ja terveyspalveluista, opiskeluhuollosta (kouluterveydenhoitajat, kuraattorit ja koulupsykologit), perusterveydenhuollosta, erikoissairaanhoidosta sekä korjaavasta päihdehoidosta, vieroituksesta, kuntoutuksesta ja mielenterveyspalveluista. Lapha osallistuu tiiviisti kunnan monialaiseen ehkäisevän päihdetyön monialaiseen työryhmään ja varmistaa hoitoketjujen sujuvuuden.

2. UTSJOEN TOIMINTAYMPÄRISTÖN ERITYISPIIRTEET JA KULTTUURISENSITIIVISYYS

2.1 Saamelaiskulttuuri, pohjoissaamen kieli ja ylisukupolvisuus

Utsjoen kunnan ehkäisevää päihdetyötä ei voida toteuttaa ilman ymmärrystä paikallisesta toimintaympäristöstä. Suomen ainoana saamelaisenemmistöisenä kuntana Utsjoki muodostaa ainutlaatuisen kielellisen, kulttuurisen ja maantieteellisen kokonaisuuden.

Tehokas ja tuloksellinen ehkäisevä työ edellyttää kulttuurisensitiivistä otetta, jossa otetaan huomioon pohjoissaamen kielen keskeinen asema, saamelainen elämäntapa, ylisukupolviset trauma- ja selviytymiskokemukset sekä tiivis perhe- ja sukukeskeisyys. Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa arjessa kunnioittavaa kohtaamista, kulttuuristen arvojen tuntemusta ja sitoutumista monikieliseen viestintään kaikilla ehkäisevän työn tasoilla.

2.2 Pienen yhteisön sosiaalinen dynamiikka ja stigman vähentäminen

Pienen ja tiiviin yhteisön sosiaalinen dynamiikka luo ehkäisevälle päihdetyölle vahvuuksia, mutta myös erityishaasteita. Yhteisöllisyys ja toisista huolehtiminen ovat vahvoja voimavaroja. Toisaalta anonymiteetin puute pikkupaikkakunnalla voi aiheuttaa stigmaa ja häpeää, mikä saattaa nostaa kynnystä ottaa päihde- ja riippuvuusongelmat puheeksi tai hakeutua varhaisen tuen piiriin.

Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden on siten oltava erityisen luottamuksellisia, matalan kynnyksen periaatteella toimivia ja leimaamattomia, jotta tuki tavoittaa tarvitsevat ilman

pelkoa yhteisöllisestä ulkopuolisuudesta. Avun hakemisessa ohjataan hyödyntämään perinteisten terveydenhuollon lähivastaanottojen lisäksi anonyymejä digitaalisia ja etäpalveluita, kuten valtakunnallisia tukiverkkoja sekä saamenkielisiä ja monikielisiä etäkohtaamisia, jotka takaavat täyden yksityisyyden kuntalaisen arjesta riippumatta.

2.3 Alueellinen yhdenvertaisuus ja kylärakenne (kirkonkylä, Karigasniemi, Nuorgam)

Maantieteellisesti Utsjoki on laaja ja harvaan asuttu kunta, jossa pitkät etäisyydet asettavat vaatimuksia palvelujen ja toimintojen saavutettavuudelle. Kunnan kolme kyläkeskusta, Utsjoen kirkonkylä, Karigasniemi ja Nuorgam, muodostavat jokainen oman arkiyhteisönsä. Ehkäisevän päihdetyön toimien, kuten nuorisotilatoiminnan, harrastusmahdollisuuksien ja ikäihmisten kohtaamispaikkojen, tulee jakautua tasapuolisesti kaikkiin kyläkeskuksiin alueellisen yhdenvertaisuuden toteutumiseksi.

2.4 Rajakuntakonteksti ja Norjan rajayhteistyö

Erityisen leiman Utsjoen toimintaympäristölle antaa sen sijainti valtakunnanrajalla Norjan rajanaapurina. Vilkas rajaliikenne, rajat ylittävä kauppa ja vapaa-ajanvietto sekä elinkeinoelämän kytkökset edellyttävät tiivistä rajayhteistyötä viranomaisten kesken. Ehkäisevän päihdetyön kannalta tilanne on haastava, koska kunnalla ei ole mahdollisuutta tässä asiassa tehdä rajayhteistyötä.

3. EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN ORGANISOINTI, KOORDINAATIO JA VERKOSTOT

3.1 Ehkäisevän päihdetyön johtaminen Utsjoella: Työryhmä ja yhdyshenkilö

- HYTE (Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen): Kunnan lakisääteistä työtä, jolla luodaan kuntalaisille turvallisia, terveellisiä ja yhteisöllisiä elinoloja.
- EPT (Ehkäisevä päihdetyö): Toimintaa, jolla ennaltaehkäistään ja vähennetään alkoholin, tupakan, nikotiinituotteiden, huumausaineiden sekä rahapelien aiheuttamia haittoja.

Tuloksellinen ehkäisevä päihdetyö edellyttää selkeitä rakenteita, määriteltyjä vastuualueita ja monialaista verkostoyhteistyötä. Utsjoen kunnassa ehkäisevän päihdetyön strategisesta ohjauksesta ja koordinaatiosta vastaa kunnan monialainen HYTE/EPT-työryhmä, joka kokoontuu säännöllisesti 2 kertaa vuodessa, lisäksi tarvittaessa.

HYTE/EPT-työryhmä toimii kunnan paikallisena koordinaatioelimenä. Se ei ole yksittäisiä asiakastapauksia hoitava toimielin, vaan asiantuntijaryhmä, joka kokoaa yhteen kunnan

sivistys-, nuoriso-, liikunta- ja vapaa-aikatoimen, Lapin hyvinvointialueen opiskeluhuollon ja sote-aseman vastaanottotoiminnan, järjestökentän, sekä poliisin. Työryhmän tehtävänä on seurata kunnan päihdetilannetta (mm. Kouluterveyskyselyn ja viranomaishavaintojen pohjalta), koordinoida eri toimijoiden toimenpiteitä, arvioida työn tuloksellisuutta ja päivittää ehkäisevän päihdetyön suunnitelmaa.

Lain ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015, 6 §) edellyttämä kunnan nimeämä EPT-yhdyshenkilö toimii koko toiminnan moottorina, työryhmän valmistelijana ja yhdyssiteenä eri sektoreiden välillä. EPT-yhdyshenkilö vastaa operatiivisesta koordinaatiosta, viestinnästä sekä vuosittaisesta raportoinnista kunnan vapaa-aika- ja sivistyslautakunnalle sekä kunnanhallitukselle osana kunnan lakisääteistä HYTE-raportointia

3.2 Monialainen verkosto- ja järjestöyhteistyö

3.2.1 Saamelaisjärjestöt ja paikalliset yhdistykset

Saamelaisjärjestöt, esimerkiksi *SámiSoster ry*, ovat keskeisiä strategisia kumppaneita ehkäisevässä työssä. SámiSoster ry tuo toimintaan kulttuurista ja kielellistä asiantuntemusta, kehittää saamenkielisiä toimintamalleja ja toteuttaa matalan kynnyksen hankkeita perheiden ja ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Muiden paikallisten yhdistysten, urheiluseurojen sekä vapaaehtoisen palokunnan panos päihteettömän harrastustoiminnan ja arkiturvallisuuden ylläpitämisessä kaikissa kylissä on korvaamaton.

3.2.2 Saamelaiskäräjät

Saamelaiskäräjät toimii virallisena asiantuntija- ja koordinaatioelimenä, joka varmistaa saamelaislasten, -nuorten ja -perheiden kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisen sekä antaa asiantuntijalausuntoja ja ohjausta kehittämistyössä.

3.2.3 Utsjoen seurakunta ja diakoniatyö

Seurakunta on olennainen osa paikallista henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin verkostoa. Seurakunnan diakoniatyö tarjoaa matalan kynnyksen luottamuksellista tukea, kohtaamispaikkoja ja aineellista apua vaikeissa elämäntilanteissa oleville. Saamenkielinen sielunhoito vahvistaa kulttuurista identiteettiä ja kriisinkestävyyttä. Seurakunta tekee myös tiivistä kasvatusyhteistyötä kunnan kanssa nuorisotyössä ja rippikouluissa.

3.2.4 Poliisi ja moniammatillinen Ankkuri-toiminta

Lapin poliisilaitos osallistuu yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen sekä ehkäisevään julkisen tilan valvontaan. Moniammatillinen Ankkuri-tiimi (poliisi, sosiaalityö,

nuorisotoimi ja opiskeluhuolto) mahdollistaa varhaisen ja koordinoidun puuttumisen nuorten rikos- ja päihdeoireiluun, ehkäisten syrjäytymistä tehokkaasti jo ensioireiden ilmetessä.

4. EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ ELÄMÄNKAAREN ERI VAIHEISSA

4.1 Lapset, nuoret ja perheet (varhaiskasvatus, koulu ja nuorisotyö)

Lasten, nuorten ja perheiden ehkäisevä päihdetyö muodostaa kuntapolitiikan tärkeän investoinnin tulevaisuuteen. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa toteutetaan ikätasolle sovitettua turva- ja tunnetaitokasvatusta sekä ehkäisevää päihdekasvatusta osana opetussuunnitelmaa. Opetuksessa hyödynnetään kaksikielistä ja saamenkielistä oppimateriaalia, joka tukee lapsen kielellistä ja kulttuurista identiteettiä.

Viime vuosina yleistyneisiin nuorten sähkösavukkeiden (*vaping*), nikotiinituotteiden ja tupakan käyttöön sekä alkoholin kokeiluihin puututaan napakasti ja varhaisessa vaiheessa. Kouluissa ja nuorisotiloissa sovelletaan yhtenäisiä, selkeitä puuttumisen malleja ja sitoutetaan nuoret yhteisiin, päihteettömiin pelisääntöihin. Kunnan nuoriso-ohjaajat ovat läsnä nuorten arkiympäristöissä tarjoten turvallisia aikuiskavereita ja matalan kynnyksen keskusteluapua.

Sosiaali- ja terveydenhuollon puolella Lapin hyvinvointialueen opiskeluhuolto ja äitiys- ja lastenneuvola ovat avainasemassa. Neuvoloissa otetaan säännöllisesti esille vanhemmille suunnatut AUDIT-kyselyt, päihdeseulat ja voimavaratyökalut perheen varhaisen tuen tarpeiden tunnistamiseksi. Kouluterveydenhuollon määräaikaisissa terveystarkastuksissa käydään luottamukselliset keskustelut elintavoista, päihteistä ja mielenterveydestä.

4.2 Työikäiset ja kuntalaiset (henkilöstön päihdeohjelma, Pakka-toiminta ja vapaa-aikapalvelut)

Työikäisen väestön päihdehaittojen ehkäisy vahvistaa kunnan elinvoimaa, työkykyä ja kuntalaisten arjen turvallisuutta. Utsjoen kunta työnantajana ylläpitää ja toteuttaa henkilöstön päihdeohjelmaa, jossa painotetaan työkyvyn varhaista tukea, välittämistä ja varhaista puheeksiottoa työterveyshuollon kanssa.

Kunnassa toteutetaan järjestelmällistä paikallista Pakka-toimintaa, jonka tavoitteena on alkoholi-, nikotiini- ja rahapelihaittojen hallinta. Tämä sisältää yhteistyön paikallisten elinkeinoharjoittajien ja kauppojen kanssa ikärajavalvonnan tehostamiseksi, päihteettömien tapahtumien edistämisen. Kunta tarjoaa myös, matalan kynnyksen liikunta-, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluita, jotka luovat terveyttä edistäviä vaihtoehtoja päihteiden käytölle.

Lapin hyvinvointialue tukee työikäisiä tarjoamalla työttömien terveystarkastuksia, sote-aseman vastaanottopalveluita sekä avo- ja laitosmuotoista päihdekuntoutusta yhteistyössä erikoissairaanhoidon kanssa.

Nikotiinituotteiden ympäristöhaitat ja SUP-rahoituksen hyödyntäminen. Ehkäisevän päihdetyön viestinnässä nostetaan esiin nikotiini- ja tupakkatuotteiden aiheuttamat ympäristö- ja mikromuovihaitat sekä maaston roskaantuminen. Kunta yhdistää ehkäisevän päihdetyön, viestinnän ja ympäristötoimen voimavarat erityisesti nuorille suunnatussa nikotiiniviestinnässä. Kunta hyödyntää lakisääteistä mahdollisuutta hakea Lupa- ja valvontavirastolta korvausta tupakka- ja nikotiinituotteiden roskaantumisen ehkäisyyn liittyvän tiedotuksen ja neuvonnan kustannuksista tuottajavastuujärjestelmän kautta.

4.3 Ikääntyneet (lääke- ja alkoholihaitat, kotihoito ja senioritoiminta)

Ikääntyneiden ehkäisevä päihdetyö pohjautuu Utsjoen kunnan, Lapin hyvinvointialueen, Utsjoen seurakunnan ja alueen järjestöjen tiiviiseen ja moniammatilliseen kumppanuuteen. Ikääntyvien päihdehaitat liittyvät pienen yhteisön arjessa usein alkoholin ja reseptilääkkeiden haitallisiin yhteisvaikutuksiin, tapaturma- ja kaatumisriskin kasvuun sekä elämänmuutosten, leskeyden tai yksinäisyyden aiheuttamaan psyykkiseen kuormitukseen. Ikääntyvän elimistön herkistyessä päihteiden terveyshaitat voivat ilmetä jo hyvin pienillä aineannoksilla. Eri toimijoiden välinen saumaton yhteistyö on arjen turvallisuuden kannalta ratkaisevaa.

Arjen varhainen tunnistaminen ja tuen piiriin ohjaaminen toteutuvat Lapin hyvinvointialueen kotihoidon, ikääntyneiden terveystarkastusten sekä lääkehoidon kokonaisarviointien kautta. Kun sote-henkilöstö tunnistaa kotikäynneillä tai vastaanotoilla kohonneen päihderiskin tai yksinäisyydestä kumpuavan turvattomuuden, asiakas pyritään ohjaamaan kunnan, järjestöjen ja seurakunnan tarjoaman yhteisöllisen toiminnan pariin.

Utsjoen seurakunnan diakoniatyö täydentää tätä kokonaisuutta tarjoamalla luottamuksellista sielunhoitoa, kotikäyntejä ja saamenkielisiä kohtaamispaikkoja, joissa vaikeistakin elämäntilanteista on turvallista puhua. Yhteistyöllä varmistetaan, että ehkäisevät palvelut ja varhainen tuki saavuttavat ikäihmiset tasapuolisesti ja heidän omalla äidinkielellään kaikissa kunnan kyläkeskuksissa eli kirkonkylässä, Karigasniemellä ja Nuorgamissa.

5. EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN KONKREETTISET TOIMENPITEET

Utsjoen kunnan ehkäisevän päihdetyön toteutus jäsentyy usean rakenteellisen ja toiminnallisen painopistealueen ympärille. Jokaiselle painopistealueelle on määritelty selkeät tavoitteet, käytännön toimenpiteet, kunnan ja hyvinvointialueen välinen vastuunjako sekä seurantamekanismit.

Päätöksenteko ja lakisääteiset johtamisrakenteet

Tavoitteena on varmistaa toimiva ehkäisevän päihdetyön koordinaatiorakenne sekä saumaton yhteistyö Lapin hyvinvointialueen kanssa. Keskeisenä toimenpiteenä on monialaisen HYTE/EPT-ryhmän säännöllinen kokoontuminen kaksi kertaa vuodessa ja kunnan EPT-yhdyshenkilön toimintaedellytysten vakiinnuttaminen. Kunta vastaa yhdyshenkilön

nimeämisestä, työryhmän koordinoinnista sekä säännöllisestä raportoinnista sivistyslautakunnalle sekä kunnanhallitukselle. Lapin hyvinvointialue vastaa omien edustajiensa nimeämisestä työryhmään, osallistuu tilannekuvan keräämiseen sekä hoitoketjujen kehittämiseen. Toimintaa seurataan ja arvioidaan vuosittain kunnan HYTE-raportoinnin ja lautakuntakäsittelyjen yhteydessä.

Saamen kieli ja kulttuurisensitiivinen ote

Tavoitteena on taata ehkäisevän päihdetyön materiaalien, viestinnän ja palvelujen täysi saavutettavuus. Toimenpiteinä huolehditaan saamenkielisen EPT-materiaalin jakelusta ja monikielisestä viestinnästä kunnan viestintäkanavissa.

Lapin hyvinvointialue huolehtii saamenkielisistä sote- ja opiskeluhuollon palveluista, ja SámiSoster ry on mukana asiantuntija- ja hanketyössä.

Nuorten arjen tuki ja varhainen puuttuminen

Tavoitteena on vähentää nuorten sähkösavukkeiden (vaping), nuuskan, tupakan ja alkoholin käyttöä sekä kokeiluja. Toimenpiteisiin kuuluvat selkeiden varhaisen puuttumisen mallien soveltaminen koulukontekstissa, nuorisotilojen yhteisten päihteettömien pelisääntöjen laadinta, nuorisotyö sekä Ankkuri-yhteistyö. Kunnan vastuulla ovat opetustoimi, varhaiskasvatus, etsivä nuorisotyö ja nuorisotilatoiminta.

Lapin hyvinvointialueen ja verkostojen vastuulle kuuluvat opiskeluhuolto, kouluterveydenhuolto, poliisin Ankkuri-tiimi sekä Utsjoen seurakunta. Seuranta perustuu Kouluterveyskyselyn tuloksiin ja Ankkuri-tiimin tilastoimiin tapausmääriin.

Pakka-toiminta ja haittojen hallinta

Tavoitteena on hallita alkoholi-, nikotiini- ja rahapelihaittoja paikallisesti toimivilla valvonta- ja yhteistyömalleilla. Konkreettisina toimina tuetaan paikallisten elinkeinoharjoittajien ikärajavalvontaa, vahvistetaan yleisötapahtumien päihteettömyyttä sekä tarvittaessa arvioidaan rahapeliautomaattien sijoittelua ja näkyvyyttä.

Kunta vastaa Pakka-toiminnan koordinoinnista ja kunnan omien tapahtumien turvallisuudesta. Hyvinvointialue, poliisi, paikalliset kauppiaat ja kioskitoimijat vastaavat omalta osaltaan lakisääteisestä valvonnasta ja elinkeinoelämän pelisäännöistä. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan vuosittain.

Työyhteisöjen osaaminen ja puheeksiotto

Tavoitteena on varmistaa varhaisen puheeksioton ja tuen toteutuminen työyhteisöissä ennen ongelmien syvenemistä. Kunnan oman henkilöstön päihdeohjelman päivittämistarvetta tarkastellaan säännöllisesti. Kunta kantaa vastuun koulutusten järjestämisestä opetus-, varhaiskasvatus- ja nuorisotoimelle sekä päihdeohjelman päivittämisestä. Hyvinvointialue ja työterveyshuolto vastaavat sote-henkilöstön omasta koulutuksesta ja työkykyprosesseista.

Yhteisöllisyys, järjestötyö ja henkinen kriisivalmius

Tavoitteena on vahvistaa matalan kynnyksen tukea, yhteisöllisyyttä, saamenkielistä järjestötyötä sekä kriisivalmiutta kaikenikäisten kuntalaisten arjessa. Toimenpiteisiin kuuluvat järjestöjen ja vapaaehtoisen palokunnan (VPK) harrastustoiminnan tukeminen, SámiSoster ry:n hankkeet, seurakunnan diakoniatyön kohtaamiset, rippikoulujen päihdekasvatusosiot sekä osallistuminen moniammatilliseen kriisiryhmään. Kunta vastaa vapaa-aikatoimen koordinaatiosta, mahdollisten avustusten osoittamisesta ja kunnan tilojen antamisesta järjestökäyttöön.

Hyvinvointialue (kotihoito, lääkearvioinnit), Utsjoen seurakunta (diakonia), kolmannen sektorin järjestöt ja poliisi vastaavat omista kumppanuusrooleistaan. Seuranta on jatkuvaa, ja sitä arvioidaan vuosittain kohtaamismäärien, myönnettyjen järjestöavustusten ja toimintaraporttien pohjalta.

6. LÄHDE- JA SÄÄDÖSLUETTELO

Säädökset ja lait:

1. **Suomen perustuslaki (731/1999).** Annettu Helsingissä 11 päivänä kesäkuuta 1999. (17 § Saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet).
2. **Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015).** Annettu Helsingissä 24 päivänä huhtikuuta 2015. (3–6 §:t Kunnan ja hyvinvointialueen järjestämisvelvollisuus ja koordinaatio).
3. **Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021).** Annettu Helsingissä 29 päivänä kesäkuuta 2021. (6 § Kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyö hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä).
4. **Terveydenhuoltolaki (1326/2010).** Annettu Helsingissä 30 päivänä joulukuuta 2010. (12 § Kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisvelvoite).
5. **Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).** Annettu Helsingissä 30 päivänä joulukuuta 2014. (Ennaltaehkäisevä sosiaalihuolto ja varhainen tuki).
6. **Saamen kielilaki (1086/2003).** Annettu Helsingissä 15 päivänä joulukuuta 2003. (Viranomaisten velvollisuus tarjota palveluja ja viestintää saamen kielillä).
7. **Kirkkolaki (652/2023).** Annettu Helsingissä 14 päivänä huhtikuuta 2023. (Saamenkielisen seurakuntatyön ja sielunhoidon järjestäminen).

Ohjeet, tilastot ja asiantuntijalinjaukset:

8. **Lapin hyvinvointialue (Lapha) (2026):** *Alueellinen ehkäisevän päihdetyön suunnitelma 2026–2029*. Rovaniemi: Lapin hyvinvointialue. 9.
9. **Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2023):** *Ehkäisevä päihdetyö kunnassa ja hyvinvointialueella. Kunnallisen ehkäisevän päihdetyön laatusuositukset ja järjestämisen ohjeet*. THL Ohjeita ja suosituksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
10. **Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2024):** *Kouluterveyskysely ja Nuorten päihdekäyttö Lapissa ja saamelaisalueella*. THL Tilastoraportit. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
11. **Saamelaiskäräjät (2022):** *Saamelaisten hyvinvointi-, kieli- ja kulttuurilinjaukset sosiaali- ja terveyspalveluissa*. Inari: Saamelaiskäräjät. 12. **Kirkkohallitus (2023):** *Kirkon diakonian ja saamenkielisen työn suuntaviivat ja linjaukset 2026–2030*. Helsinki: Kirkkohallituksen julkaisuja.